

Restauratieplan Dudokgebouw, Turfsingel 16 in Groningen.

Rijksmonumentnummer 530857

Versie C
03.03.2023

Aangepast
24.05.2023

Inhoudsopgave:

<u>Gebruiksdoel na restauratie</u>	<u>3</u>
<u>Motivatie om te gaan restaureren</u>	<u>3</u>
<u>Geschiedenis</u>	<u>4</u>
<u>Oorspronkelijk</u>	<u>4</u>
<u>1982</u>	<u>4</u>
<u>2008</u>	<u>5</u>
<u>Beschrijving exterieur</u>	<u>5</u>
<u>Beschrijving interieur</u>	<u>6</u>
<u>Waardestelling</u>	<u>8</u>
<u>Context/Stedenbouwkundige of landschappelijke situering</u>	<u>8</u>
<u>Bouwmassa</u>	<u>8</u>
<u>Constructie</u>	<u>8</u>
<u>Interieur</u>	<u>9</u>
<u>Cultuurhistorische aspecten</u>	<u>9</u>
<u>Conclusie ten aanzien van de waardestelling</u>	<u>9</u>
<u>Beschrijving per onderdeel</u>	<u>10</u>
<u>Fundering</u>	<u>10</u>
<u>Buitenwanden</u>	<u>10</u>
<u>Binnenwanden</u>	<u>10</u>
<u>Vloeren</u>	<u>10</u>
<u>Dak</u>	<u>10</u>
<u>Buitenwandopeningen</u>	<u>10</u>
<u>Buitenwandafwerking</u>	<u>10</u>
<u>Binnenwandafwerkingen</u>	<u>10</u>
<u>Vloerafwerkingen</u>	<u>11</u>
<u>Schilderwerk</u>	<u>11</u>
<u>Dakafwerkingen</u>	<u>11</u>
<u>Klimaat</u>	<u>11</u>
<u>Afvoeren</u>	<u>11</u>
<u>Restauratieplan</u>	<u>12</u>
<u>Exterieur</u>	<u>12</u>
a. <u>Stalen kozijnen</u>	<u>12</u>
b. <u>Beton</u>	<u>13</u>
c. <u>Metselwerk</u>	<u>14</u>
d. <u>Dakbedekking</u>	<u>14</u>
<u>Interieur</u>	<u>15</u>
e. <u>Binnenriolering</u>	<u>15</u>
f. <u>Binnenwanden</u>	<u>15</u>
g. <u>Vloeren</u>	<u>15</u>
h. <u>Installatie</u>	<u>16</u>

Gebbruiksdoel na restauratie

Het Dudokgebouw is eigendom van de gemeente Groningen. Na restauratie zal het in principe verhuurd worden aan een (horeca) ondernemer. Het gebouw neemt een prominente plek in op het vernieuwde stadsplein “Dudok aan het Diep” waar straks ontspannen en gerecreëerd kan worden. De openbaar toegankelijke toiletten blijven in gebruik, evenals het (vernieuwde) netstation van Enexis.

Motivatie om te gaan restaureren

De huidige staat van het gebouw is redelijk, maar vooral flink aangetast ten opzichte van het origineel. Er is sprake van flink achterstallig onderhoud waardoor met name de kozijnen, het beton, plaatmateriaal en schilderwerk aandacht nodig hebben. Doordat het gebouw in het verleden een aantal keer van eigenaar/gebruiker is gewisseld zijn de kleuren en indeling gewijzigd. Met name omdat het hier om de laatste overgebleven van een hele reeks benzinstations van Dudok gaat, hechten wij eraan om de oorspronkelijke situatie in elk geval aan de ‘pleinzijde’ terug te laten keren. Aan de ‘tuinzijde’ bevindt zich het netstation, dat willen een eigentijdse vertaalslag geven; dmv een verhalende gevel vertelt het verhaal van het gebouw met PV panelen voorzien van een afbeelding. Het geheel blijft van een eenduidige eenvoud.

Geschiedenis

(samenvatting van *bouwhistorische verkenning* door [REDACTED])

Oorspronkelijk:

Het bouwwerk rust op 14 platen van gewapend beton. De eerste bouwlaag bestaat uit een plint met daarop de borstwering van beton. Bovenop de plint is een betonskelet i.c.m. stalen puien gesitueerd. De tussenwanden zijn van gemetseld baksteen (niet dragend). Het naar binnen gevormde lessenaardak is van beton. Het zichtbare beton is aan de buitenkant wit geverfd, de plint en bovenrand zijn roodgekleurd naar de huiskleuren van Esso. De stalen kozijnen zijn ook wit, de panelen aan de westzijde (transformator-kant) zijn van lichtgrijze tint (aantekeningen Dudok). Het dak bestaat uit (mogelijk) uit 2 lagen asfalt, bestrooid met fijn grind, zo staat op de bouwtekening.

Door de plaatsing van de trafo is er sprake van een duidelijke voor- en achterkant. Hierbij zit de trafo aan de achterkant (bij het plantsoen, westzijde), gekarakteriseerd met dubbele, lichtgrijze stalen deuren. Overigens zijn alle geplaatste deuren van staal. De noordzijde kent de ingang van de 'salesroom', evenals het dames- en herentoilet. Bij de deuren van de toiletten zijn vitrines geplaatst. De oostzijde is de 'voorkant' en zichtzijde, maar heeft geen ingang. Hier is een open luik gerealiseerd vanuit het magazijn (kiosk-idee) waar mensen kunnen kleine goederen zoals blikken olie kunnen kopen. Dit deel heeft een aantal vitrines die het zicht in het magazijn beletten. Het magazijn is alleen te betreden door middel van een deur aan de zuidzijde. De salesroom staat niet in verbinding met de overige kamers, en heeft alleen een deur naar wat mogelijk een kitchenette wordt genoemd. In de hoek van de salesroom (noordwest) is een rookkanaal gemaakt. Er is inderdaad een schoorsteen zichtbaar op het dak, op oude foto's. Het interieur is eenvoudig opgezet met een half opgetrokken tegelwand en aardewerk roden tegels op de vloer, en witgepleisterde muren. De kleurstelling in de twee toilethokken wijkt af van, deze hebben een cremewitte tegels, half betegeld op de muur, met een zwarte plint. De rest is witgepleisterd.

Belangrijk is de mate waarin licht een plaats heeft in (het ontwerp en) de uitvoering. Ten eerste door de hoeveelheid ramen, rondom de voorste helft van het station (oostzijde, gedeeltelijk noord en zuid tot de kolommen). Ten tweede krijgt lichtreclame hier een prominente plaats. Het gebouw is namelijk rondom met lichtbalken belicht aan de onderkant van de luifel. Bovenop de luifel aan de westzijde staat de naam van Esso in rode verlichting. Daarbij komt het licht vanuit de salesroom, magazijn en vitrines van de toiletten (doorzichtigheid van het gebouw). De plaats waar benzine wordt opgepompt uit de tanks is verlicht met lichtpalen en het grote uithangbord van Esso. Er zijn geen bomen of andere overschaduw aanwezig die het zicht beletten of in het donker het licht blokkeren. Kortom: een lichtpunt.

1982

BIM schakelt in de jaren '90 architectenburo Wijnsema (destijds aan de Ubbo Emmiusingel 53) in om moderniserings door te voeren. Dit betekent specifiek voor Dudok's station een aantal aanpassingen: de entree verplaatst van noordzijde naar oostzijde. Het plafond is verlaagd tot onder de bovenlichten. De toiletten blijven op de originele plek zitten, maar de functie van de herentoilet vervalft. Bovendien

verdwijnt de kitchenette, en wordt er nieuwe tegels over de bestaande tegels gelegd in de hoofdruimte en herentoilet. Ook de borstwering wordt opnieuw betegeld.

Tekeningen van het aanzicht zijn er niet, maar mogelijk met de verlaging van het plafond zijn de ramen beplakt met folie of vervangen door platen. Daarnaast krijgt het gebouw de huiskleuren van BIM, namelijk (konings)blauw voor de plint en dakrand + aluminium rand, deuren, en de kolommen. Het logo komt op de oostzijde. Op het perceel wordt een externe, hoge luifel gebouwd met pompen voor zelfbediening, kenmerkend voor moderne benzinepompen.

2008

In 2008 wordt het station overgenomen door Gulf, en krijgt de buitenkant de voor dit merk herkenbare kleuren (azuurblauw met oranje). Er zijn voor zover bekend geen wijzigingen voor het Dudok-station. Er is wel een nieuwe meterkast geplaatst aan de zuidzijde (binnenkant, tegen het kolom aan). De deuren voor de trafo zijn ergens in de zestig jaar tijd veranderd in een donkergroene kleur. De externe luifel wordt vernieuwd. In 2018 is het benzinestation uit haar functie ontheven. Luifel en ondergrondse opslagtanks zijn inmiddels verwijderd. Het benzinestation van Dudok is sinds 2010 aangesteld als een Rijksmonument, en daarmee het enige benzinestation in Nederland uit de periode van de wederopbouw als (Rijks)monument bestempeld.

Beschrijving exterieur

Het gebouw van 7,2 bij 9,5 meter (exclusief overstekend dakvlak) telt één bouwlaag. Op een fundering van 14 palen van gewapend beton, is een tweeledige bouwmassa gesitueerd. De fundering of afmetingen zijn ongewijzigd gebleven. Het geraamte van het gebouw zijn twee uitlopende kolommen in gewapend beton. Ze zijn zowel aan de buiten- als aan de binnenkant zichtbaar. Aan de buitenkant zijn ze azuurblauw geschilderd, evenals de dakrand. De kolom aan de zuidzijde heeft schade (staal in het beton is op sommige plekken zichtbaar). De twee kolommen ondersteunen het uit twee helften bestaande lessenaardak. Deze komt samen in het midden bij een betonnen balk (die in de betonnen kolommen overgaat), als een V-vorm. Het midden (scheiding) is van noord naar zuid gesitueerd, en scheidt hiermee het benzinestation van de trafo. Het dak steekt rondom een stuk over, aan de west- en oostzijde een deel meer dan aan de noord- en zuidzijde (afmetingen onbekend). Het overstekende deel dient als symbool voor luifel. Hieronder hebben lichtbalken vastgezet, sporen hiervan zijn zichtbaar in het beton.

Op de betonnen plint staat een geraamte van staal en glas. De onderste rand is blauw, de bovenste rand (borstwering) is wit. Afmetingen zijn bepaald door de plaatsing van de trafo. De trafo verdeelt het gebouw in een duidelijke open en dichte kant. De helft gericht naar de oostzijde (voormalige salesroom en magazijn) heeft een (half) open karakter met een glazen pui en stalen kozijnen rondom. De toegangsdeur is in de oostzijde gesitueerd, nog een stalen origineel. Ook de deur van het magazijn is nog aanwezig, maar niet meer te gebruiken door de inzetmuur aan de binnenkant. Daarbij zit het originele luik van het magazijn herkenbaar in het raampartij, met originele sluiting. De ramen direct grenzend aan de kolommen (in helft met open karakter) volgen de schuine lijn van de kolom, zichtbaar aan de buiten en binnenkant. Dit versterkt de architectuur van het gebouw.

De bovenste rij ramen (bovenlichten) zijn dichtgezet met platen en pur, vervolgens zwart geschilderd aan de binnenkant. Aan de buitenkant hebben ze de huiskleuren van het benzinestation. Ze zijn

mogelijk ter vervanging van het glas. De zuidelijke zijde van de open ruimte krijgt hiermee een duister karakter door de dichtgezette bovenlichten.

Details bij de open zijde, zoals de geronde hoekprofielen, de uitstekende raamprofielen en de raamverdeling, zijn doorgetrokken bij de dichte zijde (er zitten alleen bovenlichten bij de toiletten). Zowel de oost- als de westzijde heeft een verdeling van 8 kozijnen en evenzoveel kozijnen voor bovenlichten. Deze westzijde heeft echter een dicht karakter door de stalen bekleding, dichte stalen deuren en stalen roosters. De donkergroene kleur is afwijkend van het geheel en steekt daardoor af, in plaats van te camoufleren. De muur aan de westzijde is mogelijk deels opgetrokken uit baksteen, bij schade aan het beton van de borstwering, naast de stalen plaat, is namelijk een stuk baksteen zichtbaar. Mogelijk aangebracht voor veiligheidsredenen, dit is niet herhaald aan de oostzijde. De drie bordjes op de stalen deuren van de trafo (twee op de westzijde, een op de zuidzijde), waar de voormalige G.B.E. waarschuwt voor hoogspanning, zijn origineel. Er zijn in totaal vier van zulke deuren, of beter gezegd, twee dubbele ingangen.

Een uitzondering op het dichte karakter vormt de toiletgroep aan de noordzijde. De verdeling van de kozijnen aan de noord- en zuidzijde zijn aan elke zijde van de kolommen vijf delen. Voor de toiletgroep betekent dit twee deuren en drie ramen, welke zijn ingevuld als vitrinekasten. Deze zijn origineel en zichtbaar vanuit het straatbeeld. Door de achterwand van gewalst glas in de vitrines is er geen inkijk in de wc's, wel laat het licht door. De bovenlichten zijn van doorzichtig glas en kunnen geopend worden.

Beschrijving interieur

De plattegrond van het gebouw in huidige staat bestaat uit een ruimte dat de gehele oostzijde beslaat, de trafo en de toiletgroep. De verdeling is door middel van een bakstenen muur gemaakt, in het midden van het gebouw. Deze is niet dragend. Er zijn een aantal opvallendheden te melden betreffende het interieur. Allereerst de voormalige salesroom met toevoeging van het magazijn aan de oostzijde, beter gezegd de hoofdruimte. De deur in het midden van de oostzijde biedt entree tot deze ruimte. Er zijn brede, niet-originele vensterbanken onder de ramen aangebracht, aan weerszijden van de deur. Boven de deur zit een handmatige ventilator in het glas. In de noordoostelijke deel van de pui is de verdeling van het luik duidelijk(er) zichtbaar vanaf de binnenkant. De originele tegels zijn hier en daar zichtbaar bij de deur door de afgebroken toplaag. De kleur van de originele tegels is een aardewerk-rood. Vervolgens is aan de noordzijde een gipsplatenwand opgezet, waardoor de contouren van het magazijn deur verdwenen zijn. Aan de zuidzijde, in de zuidwestelijke hoek van de ruimte, is een (recente) meterkast gerealiseerd. Hierin loopt nog een oude buis. De betonstructuur is hier zichtbaar, tegels en dergelijke zijn weggehaald. De achterwand van de ruimte (de muur die de trafo van het benzinstation scheidt), is een gepleisterde, effen muur. Richting de noordelijke zijde, in de tussenmuur, zit een kozijn (zonder deur). Deze geeft nu toegang tot de eerste toilet, die niet meer als zodanig in gebruik is (toilet is weg). Hier suggereert het kozijn in combinatie met achterliggende ruimte dat de oorspronkelijke kitchenette is opengeboken. Dit deel ligt verhoogd, met een kleine opstap. Hier zijn de roodbruine tegels weer zichtbaar, deze lopen door op de tussenmuur maar zijn hierop overgeschilderd. De vloer van de wc en de oorspronkelijke kitchenette loopt gelijk. Op de tussenmuur, tussen het kozijn en de noordelijke pui, is nog een halve tegelwand zichtbaar, deze hebben dezelfde kleur als die in de toiletgroep.

In de hoofdruimte zijn aan beide zijden de kolommen aan de binnenkant zichtbaar, de raampartij aan de noord- en zuidzijde tegen de kolom aan, zijn hiernaar gevormd. Het verlaagd plafond is weggehaald, maar de contouren hiervan zijn nog duidelijk zichtbaar. Boven de lijn van het verlaagd plafond, vanaf

de scheiding tussen de onderste kozijnen en bovenlichten, is het hele plafond zwart geverfd. Hierdoor is het gat van het rookkanaal overigens goed zichtbaar (achterwand, midden). Ook zijn de ramen in de bovenlichten vervangen door platen, en zijn de hierdoor ontstane kieren dichtgemaakt met bouwschuim (pur).

De andere bijzonderheden zijn te vinden in de toiletgroep. Door het behoud van de tegels, de vitrinekasten en details zoals radiatoren en originele deurgrepen heeft de toiletgroep een relatief gave uitstraling. Het eerste toilet, het dichtst geplaatst bij de hoofdruimte, is opengebroken. De deur tussen de hoofdruimte en toilet ontbreekt, ook de toilet zelf is weggehaald. In deze toiletruimte staat een keukenblokje, de functie van toilet is verloren gegaan in de jaren '90. Bovendien loopt de tegelwand niet helemaal rondom. De oorspronkelijke tegels die erin zitten zijn wel in goede staat, cremewit met zwarte plint. De nieuwere vloertegels in de hoofdruimte lopen ook door in deze toiletruimte. Wel is de radiator, luchtvochtigheidsmeter en de vitrinekast nog aanwezig. Deze vitrine is afgedekt met gewalst glas, kenmerkend voor de jaren '50 en zeldzaam. Een typisch naoorlogs product omdat het destijds in Nederland/België gemaakt kon worden. De drie in de toiletgroep zijn de laatste vitrines van de 116 modellen. De toilet in de noordwestelijke hoek is toegankelijk via de oorspronkelijke deur aan de noordzijde. Hierin zijn twee van de drie vitrines gesitueerd. Deze ruimte heeft dezelfde cremewitte tegels met zwarte plint (hier en daar flink beschadigd), en de oorspronkelijke grijzige, kleine tegels op de vloer. Ook hier zitten de radiator, luchtvochtigheidsmeter en oorspronkelijke deurknoppen nog. De ruimte wordt in tweeën gesplitst door een houten deur, met daarachter planken voor opslag.

Waardestelling

(overgenomen van)

Het pand is van belang vanwege:

De context/ stedenbouwkundige of landschappelijke situering:

- Open karakter van zowel de landschappelijke situering als het gebouw, onbewust aan elkaar verbonden. Voorbeeld van licht, lucht en ruimte (leus van de wederopbouw).
- Het perceel ligt op een kruispunt van (voormalige water)wegen en zichtlijnen m.b.t. tot de historische binnenstad (Martinitoren). Perceel vormt het einde van het vroegere Boterdiep als diep, tegenwoordig als weg, en dient daarvoor als belangrijk herkenningspunt voor reizigers uit noordelijke richting van de provincie naar Stad.
- Dudok's station is een product van stedenbouwkundig belang voor de ontwikkeling van (het wegennet in) Groningen en het toelaten van auto's in de historische binnenstad. De Diepenring was destijds een belangrijke schakel was in het noordelijke wegennet. De gemeente besloot echter dat er geen benzinstation zou komen zonder dat er een architect met naam aan verbonden was. Daarom kan deze benzinstation als een weloverwogen beslissing van de gemeente destijds worden gezien. Dit behoort hiermee tot één van de tijdslagen van de naoorlogse Stad.
- De herkenbare vorm van Dudok's station op een open punt in de stad, tegenover de vele oude monumenten, zorgt voor een hoge mate van karakter van deze plek/bocht in de diepenring.

Het exterieur: bouwmassa:

- Dudok's station behoort tot de architectuur van wederopbouw, welke staat voor openheid en groei (ondanks tegenslagen). De gevel en de plaatsing van licht rondom het gebouw benadrukt dit. Door het dichtzetten van de bovenlichten is echter de openheid van het gebouw (bovenste rij ramen heeft geen doel) deels verdwenen.
- De kenmerken van het exterieur, zoals de V-vorm, stalen ramen (vorm van) en de trafo, zijn goed herkenbaar. Afmetingen of typerende uiterlijkheden zijn door de jaren heen nauwelijks veranderd (met uitzondering van het openslaande ramen en de wijziging van de entree). Daardoor bezit Dudok's station een zekere gaafheid.
- Symmetrie van het gebouw in zowel de voorkant als de achterkant benadrukt de architectuur.
- De trafo is niet weggedrukt of verstopt, maar kent dezelfde ronde profielhoeken en verdeling van de ramen. Hierdoor valt de trafo weg in het geheel, en versterkt dit de eenvoudige eenheid.
- Zeldzaamheid van de drie vitrines aan de noordzijde, met een grote mate van gaafheid door oorspronkelijke materialen. Met name voor exterieur van belang, omdat het de klant van buitenaf moet trekken. Doordat vrijwel alle vitrines in overige gebouwen zijn gesneuveld, ook die van Raamsdonksveer en de exemplaren die in het magazijn van de Groningse variant zaten, is de waarde hiervan groot. Hiervoor zijn de vitrines in het benzinstation uniek te noemen.

De constructie: structuur/ hoofdopzet van het gebouw:

- Zeldzaamheid van vorm door plaatsing van de trafo. Hierdoor een duidelijke geleding in exterieur vanaf het begin: een open voorkant, een gesloten achterkant. Andere stations hebben dit niet gehad. De trafo heeft in die zin invloed op het ontwerp gehad. De trafo zorgt voor een mate van karakteristieke architectuur vanwege het dichte karakter van staal (wanneer je dit verandert, verander je het hele aanblik vanaf de westzijde).
- De karakteristieke hoofdvorm van het gebouw (V-vorm) is van alle kanten zichtbaar, ook in het interieur door de schuine van het plafond en zichtbaarheid van de kolommen. Dit is van

belang door de cultuurhistorische achtergrond (schaarste van materialen, de 'schoonheid' van zichtbare materialen) en geeft een hoge mate van gaafheid voor het gebouw zoals het in 1954 bedoeld is.

Het interieur:

- Hoofdrimte: de stalen puien die de architectuur van binnen benadrukken. ~~De verplaatste, oorspronkelijke stalen deur.~~ De openslaande ramen in de gevel aan de oostzijde die herinneren aan de oorspronkelijke functie van het gebouw, het verkopen van benzine en olie. De dichtgeplakte, maar herkenbare bovenlichten. De verdikte borstwering met daarop originele tegels (onder de huidige laag). Originele tegels onder de huidige laag tegels (roodbruin). Deze kenmerken zijn van invloed op het lichte karakter van het interieur.
- Toiletgroep: de vitrinekasten met gewalst glas en een met originele greep. De plaats van de toiletgroep, behouden op de originele plek. In zekere mate de cremewitte tegels met zwarte plint. De functionele bovenlichten.
- Authenticiteit van de indeling; op de verwijdering van de muur tussen het magazijn en de salesroom (verkoopruimte) en de muur tussen het toilet en de kitchenette na zijn er geen wijzigingen en daardoor is de plattegrond een belangrijk herkenningspunt voor functioneel bouwen uit de jaren '50. Ieder deel heeft een eigen entree van buitenaf, de ruimtes zijn/waren niet aan elkaar gelinkt. Deze entrees/kozijnen bestaan nog steeds (zoals de openslaande ramen van het magazijn, een duidelijke karakteristieke kenmerk van het verkooppand)

Andere cultuurhistorische aspecten:

- Historische omgeving van belang: geschiedenis van elektriciteit in Stad terug te vinden in Dudok's station door plaatsing van de trafo. Elektriciteitscentrale ligt in de nabije omgeving/wijk. Bovendien is de kade van historisch industrieel/economisch belang door het vervoer van goederen en het overzetten hiervan op de Turfsingel. Overigens geen connectie tussen water en land d.m.v. Dudok's station.
- Ontwikkeling van benzinstations in Stad door de intrede van welvaart. Auto staat hierin centraal, als mogelijk onderdeel van (onomkeerbare) persoonlijke vrijheid verworven in de jaren '50. Dudok's station is hiermee een van de laatste herinneringen voor Stad én Nederland uit deze tijd van wederopbouw.
- Enige rijksmonument in deze categorie, namelijk benzinstations in de periode van de wederopbouw. Mogelijk ook een van de weinige stations over uit deze periode met een hoge mate van gaafheid, gezien de verbouwing op grote schaal van benzinstations vanaf de jaren '90 (van benzinstation naar tankstation met selfservice)

Conclusie ten aanzien van de waardestelling

Over het geheel gezien heeft het benzinstation van Dudok aan de Turfsingel 16 een hoge waarde door;

- De zeldzaamheid van het type gebouw in Groningen en in Nederland, en dat als enige op de oorspronkelijke plaats is overgebleven.
- De betekenis van deze architectuur van de wederopbouw voor Groningen en omstreken.
- De locatie van het station i.c.m. met de landschap-stedelijke kenmerken van het perceel.
- De gaafheid van de architectuur van zowel het exterieur als de plattegrond. Geen ingrijpende wijzigingen door de jaren heen, vrijwel alle details (behalve de vitrines in het voormalige magazijn) zijn in minder of meerdere mate aanwezig.
- De plaatsing van de trafo door de gemeente, waarvoor de architectuur van het gebouw moest worden aangepast. Daardoor is dit type gebouw uniek ten opzichte van de 115 niet meer bestaande modellen en het enige andere benzinstation van Dudok in Raamsdonksveer die door verplaatsing aan de slopershamer is ontsnapt.

Beschrijving per onderdeel

Fundering

De fundering van het gebouw bestaat uit 14 platen van gewapend beton. Vanaf deze funderingsplaten is er een opgaande betonconstructie tot boven het maaiveld.

Buitenwanden

Tussen de betonplint en de stalen puien is een steens borstwering gemetseld. Tussen de twee bouwvolumes staan twee tapse betonkolommen. Ter plaatse van de transformator staan achter de stalen puien gemetselde wanden.

Binnenwanden

De binnenwanden zijn gemetseld.

Vloeren

De beganegrondvloer is een betonvloer. De vloer van de toiletten en de transformatorruimte liggen ca. 10cm hoger dan de vloer van de hoofdruimte.

Dak

De beide bouwvolumes zijn voorzien van een hellende betonnen dakluifel in de vorm van een lessenaarsdak. Vanuit het midden, op de plaats waar beide volumes en de lage zijden van het lessenaarsdak elkaar raken, lopen de dakhelften aan de voor- en achterzijde schuin omhoog tot een hoogte van ca. 4m. De dakranden verjongen naar de uiteinden. Vanuit de twee kolommen en de betonnen balk tussen deze kolommen is het dak zelfdragend.

Buitenwandopeningen

Vanaf de plint kent het gebouw een gevelopbouw van stalen puien met enkel blankglas. Het glas is uitgevoerd als binnenbeglazing door middel van stopverf. (De niet originele deur in de oostgevel is voorzien van buitenbeglazing) De scharnieren van bewegende geveldelen zijn grotendeels origineel, de sloten zijn nieuw.

Buitenwandafwerking

De bovenste rand in de kozijnen is voorzien van stickers in de kleuren van GULF. Aan de binnenzijde lijken er harde isolatieplaten toegepast te zijn, waarvan de naden met pur zijn afgedicht.

Aan de zuidzijde en een kleine rand aan de oostzijde is het glas bedekt met plaatmateriaal van hout. Dit plaatmateriaal is met kit op het glas bevestigd.

Bij het gesloten bouwdeel van het transformatorhuisje en de toiletten zijn de vlakken van de pui afgedekt met stalen platen. Aan de westzijde zijn de naden tussen deze platen met stalen afdekstrips afgedekt. Op enig moment zijn de oorspronkelijk grijsblauwe platen donker groen geverfd.

Binnenwandafwerking

In de salesroom zijn tegels toegepast op de borstwering en de onderste +/- 1,2 meter van de wand tussen de twee bouwvolumes. De oorspronkelijke tegels zijn grotendeels aanwezig, maar hier overheen zijn nieuwe tegels gelijmd. In beide toiletruimten zijn de originele wandtegels nog aanwezig.

Boven de tegels zijn de wanden wit gepleisterd. Boven het inmiddels verdwenen verlaagd plafond is alles zwart geverfd.

Achter de metalen puien in de toiletruimten zijn houten vitrinekasten gemaakt met gewalst glas in houten draaiende delen aan de binnenzijde.

Vloerafwerkingen

Op de beganegrondvloer zijn vloertegels toegepast. In de salesroom en het herentoilet zijn hier nieuwe tegels overheen geplaatst. Op enkele plaatsen is te zien dat de originele tegels nog aanwezig zijn. In het damestoilet zijn de originele vloertegels aanwezig. De transformatorruimten zijn voorzien van niet afgewerkte betonvloeren.

Schilderwerk

Alle ondergronden (beton/steen/metaal) zijn voorzien van dekkende verfsystemen.

Dakafwerkingen

Het dak is voorzien van een bitumineuze dakbedekking met een metalen dakrand.

Klimaat

Vanuit de salesroom gaat een gemetselde schoorsteen door het dak. In de twee toiletruimten hangt aan de borstwering een elektrische ribbenbuiskachel. Boven de deur in de zuidgevel is airconditioning aangebracht.

Afvoeren

Gietijzeren binnenriolering.

Restauratieplan.

Exterieur

a. Stalen kozijnen

1. Stopverfzomen zijn gebarsten, gescheurd en onthecht als gevolg van veroudering en uitgesteld onderhoud van het schilderwerk. Doordat vocht in de sponning blijft staan is er roestvorming aan het staal ontstaan. Dit is het geval bij zowel binnen- als buitenbeglazing. De defecte stopverfzomen uithakken. Alle beglazing zorgvuldig uitnemen. Oude losse en/of gebladderde verflagen verwijderen door middel van schuren of slijpen. Er mag geen afbijtmiddel worden gebruikt. Losse roest en roestschilfers verwijderen. Alle roestvorming op de ramen goed schuren. De ramen vervolgens roestwerend behandelen met een mengsel van 50% Owatrol en 50% menie. De bestaande beglazing vervangen door Van Ruysdael Eclair. Dit is het meest transparante glas beschikbaar. De ramen vastzetten met kit op basis van polysiloxaan, bv Zwaluw Silstop (geen reguliere stopverf). De ramen afschilderen met een metaalverf in de kleur Sikkens FN.02.88 (cremewit). De draaiende delen in de ramen goed werkend opleveren.
2. De stalen kozijnen nalopen op roestvorming als gevolg van uitgesteld onderhoud aan het schilderwerk. Roest ontstaat doordat staal in contact komt met lucht, water en vuil. Wanneer roest optreedt onder de verflagen noemen we dat onderroest. Wanneer de roest diep in het staal is gevreten noemen we dit putcorrosie, met vervorming van de stalen puien tot gevolg. Losse roest, roestschilfers en losse en gebladderde verf moet verwijderd worden (zeer lichte roest kan blijven zitten). Het oppervlak moet droog en vrij van olie en vet zijn. Verzadig het oppervlak vervolgens met een mengsel van 50% Owatrol olie en 50% menie of primer. Als het oppervlak verzadigd is verschijnt een gelijkmatige glans. Hierna het staal aflakken met een epoxyverf in de kleur Sikkens FN.02.88 (cremewit)
3. Op de stalen gevelbekleding ter plaatse van de toiletten en het netstation is plaatselijk roest geconstateerd, vooral aan de onderzijde. Dit wordt veroorzaakt door een combinatie van optrekkend vocht aan de achterzijde van de plaat en uitgesteld onderhoud van het schilderwerk. Hierdoor zijn de platen op enkele plaatsen doorgeroest en krom getrokken. De stalen platen dienen te worden verwijderd. De achterliggende kozijnen inspecteren en waar nodig herstellen zoals hierboven beschreven bij punt a.2. De stalen kozijnen vervolgens voorzien van nieuwe invulling dmv PV panelen van gehard glas. Aangezien binnenbeglazing in dit geval niet mogelijk is door de achterliggende constructie moeten de kozijnen zodanig worden aangepast dat buitenbeglazing mogelijk is: Stalen profielen worden op de kozijnen bevestigd om vervolgens PV panelen te plaatsen zoals het glas (buitenbeglazing). Hiermee wordt dezelfde vlakke profilering als bestaand bereikt.
4. De huidige, niet originele, entree deur verwijderen inclusief de scharnieren aan de binnenzijde. Stijlen tpv de borstwering afzagen en een nieuwe onderdorpel inlassen. Vervolgens behandelen zoals hierboven beschreven, inclusief het plaatsen van vast glas.
5. Ter plaatse van de oorspronkelijke entree deur een nieuwe deur plaatsen. De stijlen dienen hiertoe weer verlengd te worden en geschikt gemaakt voor een deur. Er is een verdikking

van het kozijn zichtbaar waardoor aangenomen wordt dat er een (vastglas) profiel in het deurkozijn is gezet. Dit profiel dus verwijderen. Huidige onderdorpel afzagen en onderaan weer tussen de stijlen lassen. Vervolgens kozijnen behandelen zoals hierboven beschreven. Sikkens FN.02.88 (cremewit).

6. Al het glas in het bovenste deel van de kozijnen is voorzien van houten beplating met Gulfkleuren. Al deze houten beplating op de kozijnen en glas verwijderen. Op veel plaatsen zit deze beplating al los waardoor de verwachting is dat dit vrij eenvoudig gaat. Waarschijnlijk zitten de platen dmv kit op het glas bevestigd. Het glas wordt vervangen cf. a.1.
7. Aan de binnenzijde van de verkoopruimte is de bovenste rand kozijnen en het plaatmateriaal daarboven bedekt met isolatieplaten en (pur)schuim. Dit dient allemaal verwijderd te worden. Onderliggende staal inspecteren en waar nodig herstellen en behandelen zoals beschreven bij a.2.
8. Met name bij het schuren van het gevelvlak direct onder de luifel alert zijn op details die tijdens het kleuronderzoek niet naar voren gekomen zijn. Aflakken met een epoxyverf in de kleur Sikkens FN.02.88 (cremewit)
9. De gebruiker van het gebouw krijgt de mogelijkheid om zijn bedrijfsnaam op de stalen beplating aan de oostzijde aan te brengen cf. de oorspronkelijke 'J. DE JONG EN ZONEN' Lettertype dient gelijk te zijn aan de letter zoals oorspronkelijk gebruikt. Het exacte lettertype wordt op dit moment door een grafisch ontwerpbureau achterhaald/nagemaakt.

b. Beton

1. Op de plint, de kolommen en aan de onderkant van de vloer is betonrot geconstateerd. Hierbij knapt het beton af door roestvorming op het wapeningsstaal. Doordat het milieu rond het wapeningsstaal minder alkalisch wordt kan roest ontstaan, waarbij door volumevergroting van dit roestende staal het omliggende materiaal losgedrukt wordt. De losse delen van het beton dienen te worden verwijderd om vervolgens de roestende wapening te ontroesten en primeren. Daarna reparatie uitvoeren met een minerale mortel.
2. Aan het oppervlak van het betonnen dak is plaatselijk kalkuitslag/kalkuitbloei zichtbaar (onderzijde dak) Deze kalk wordt gevormd bij de verhardingsreactie van cement met water, en wordt door vochttransport in de poriën naar het oppervlak gebracht. Kalkuitslag heeft geen negatieve invloed op de sterkte of de duurzaamheid van een constructie en bovendien verdwijnt de uitslag op langere termijn vaak vanzelf. Een termijn voor de verdwijning is vooraf echter niet te stellen. Er is geen directe kans op gevolgschade. Aangezien direct herstel door het natuurlijk proces van vochttransport niet mogelijk is dient de zoutuitbloei handmatig verwijderd te worden. Dit kan periodiek herhaald worden. De onderzijde van het dak dient dampopen te blijven.
3. De betonvloer in de traforuimte is op maat gemaakt voor de inmiddels verdwenen transformator. Omdat de nieuwe transformator andere springen nodig heeft en

bovendien andere eisen gesteld worden aan de sterkte van deze vloer dient de betonvloer vervangen te worden. Deze nieuwe vloer kan op dezelfde hoogte aangebracht worden als de vloer van de hoofdruimte.

4. De betonnen kolommen, zijkanten en onderkant van het dak worden in Sikkens FN.02.88 (cremewit) geschilderd. Let op dat het beton dampopen blijft. De Plint in Sikkens FN.02.88 (cremewit) en Sikkens C4.75.30 (rood). Voor de te kiezen verf en de schilderwerkzaamheden eerst een verftechnisch advies opvragen.

c. Metselwerk

1. Plaatselijk, met name naast de deuren in de zuid- en westgevels, brokkelen delen van het metselwerk af. Dit wordt veroorzaakt door roestvorming op het ingemetselde deel van de stalen ankers van de stalen puien. Hierdoor is er kans op verdere schade aan het metselwerk en loszitten van de stalen puien. De stalen ankers dienen te worden vrijgekapt om vervolgens roestwerend behandeld te worden. Hierna dient de buitenmuur hersteld te worden met een passende stucmortel op wapeningsgaas.
2. Waar de bestaande entree deur wordt verwijderd dient de gemetselde borstwering aangeheeld te worden. Om dit correct te doen het bestaande metselwerk eerst uittanden en opnieuw dichtmetselen. Hierna afwerken met een passende stucmortel op wapeningsgaas.
3. Waar de oorspronkelijke entree deur zat is in de borstwering de oorspronkelijke sparing nog zichtbaar. Dit deel van de borstwering verwijderen en het beschadigde stucwerk herstellen dmv passende stucmortel op wapeningsgaas.
4. De plint wordt in Sikkens FN.02.88 (cremewit) en Sikkens C4.75.30 (rood) geschilderd.

d. Dakbedekking

1. De bitumineuze dakbedekking vertoont craquelé waardoor er kans op lekkage is. Er is nog geen lekkage waargenomen. De dakbedekking dient volledig vervangen te worden door een kunststof dakbedekking met PV panelen. Op het dak komt ter plaatse van de onderbouw een isolatielaag van 60mm therma TT46 o.g. De isolatielaag wordt dus vrij gehouden van de dakrand en zo aangepast dat de bestaande HWA's kunnen worden gebruikt. De dakrandafwerking zal vervangen moeten worden. De bestaande antracietkleurige afdekker is niet origineel en wordt vervangen door een in de juiste kleur rood. (Sikkens C4.75.30)
2. Aan de zuidzijde komt op het dak 'DUDOK' te staan op de plaats waar vroeger 'ESSO' stond. Onderzocht moet worden of hier nog oorspronkelijke bevestigingsmogelijkheden zijn. Zo niet dan dient hier gezien de zeer dunne dakrand heel voorzichtig gehandeld te worden. Er dient een inspectiemoment met aannemer, directie en toezichthouder te komen voordat hier met werkzaamheden wordt begonnen.

Interieur

e. Binnenriolering

1. Het hoofdriool is van gietijzer en vertoont hier en daar roest. Er is (nog) geen lekkage geconstateerd. Wel zakt de buis over de gehele lengte door. Nieuwe PVC riolering aanbrengen. LET OP: De gietijzeren riolering is van monumentale waarde en dient waar mogelijk behouden te worden. Zie punt 9 bij hoofdstuk h (installaties)

f. Binnenwanden

1. binnenwanden van de traforuimte worden gesloopt cf. slooptekening. Kleine delen blijven staan. In de scheidingswand tussen hoofdruimte en traforuimte wordt een opening gemaakt. De oorspronkelijke opening met houten kozijn tussen hoofdruimte en herentoilet wordt behouden. De oorspronkelijke kast wanden die een kast vormden worden teruggebouwd. (Het blijft mogelijk de toiletruimte aan de miva-eisen te laten voldoen)
2. De binnenbladen zijn voorzien van de originele tegels. Waar deze met nieuwere tegels beplakt zijn moeten deze tegels voorzichtig losgebikt worden. Let op dat de onderliggende tegels hierbij niet beschadigen. Hier en daar zijn de tegels beschadigd. De beschadigde tegels losbikken en vervangen door dezelfde (of sterk lijkende) tegels.
3. De vitrines in de twee toiletruimten verkeren in goede staat en dienen voornamelijk geschuurd en opnieuw geschilderd te worden. Er zijn nog een paar originele dragers voor de plankjes, deze dienen te worden nagemaakt door een smid. Hierop glazen (?) plankjes aanbrengen. Het hout van de vitrines dient in de Esso kleur P13 uitgevoerd te worden. Bij benadering is dat RAL7042.

g. Vloeren

1. De hoofdruimte en het opengebroke toilet hebben nieuwe tegels bovenop de bestaande tegels gekregen. Deze nieuwere tegels dienen handmatig losgebikt te worden waarbij ook lijmresten voorzichtig moeten worden weggekrabd. Hiervoor worden een hamer en platte beitel gebruikt. Er dient eerst een proefvlak verwijderd te worden waarna er een inspectiemoment met aannemer, directie en toezichthouder zal zijn. Uitgangspunt is behoud originele tegels.
2. De tweede toiletruimte heeft de originele vloertegels. Waar de tegels beschadigd zijn deze losbikken en vervangen door dezelfde nieuwe of nagemaakte tegels.
3. Waar in de oorspronkelijke situatie een wand stond in de hoofdruimte zullen waarschijnlijk geen tegels zichtbaar zijn. Hier dient het bouwspoor zichtbaar te blijven. De vloer wordt hier vlak gemaakt met een egaline en afgesmeerd op dezelfde hoogte als de bovenkant van de tegels

h. Installaties

1. Als verwarming van de hoofdruimte wordt een lucht-lucht warmtepomp gebruikt. Deze heeft een binnen en een buitenunit. De buitenunit wordt achter een roosterdeur in de zuidgevel geplaatst. Twee binnenunits komen aan de muur tussen hoofdruimte en keuken te hangen. Let op dat dit in deze kast ook de openbare verlichtingskast wordt aangebracht.
2. Als verwarming van de beiden toiletruimten wordt in iedere ruimte een infraroodpaneel geplaatst. Deze panelen dienen voorzien te zijn van een thermosstaat en anti-vorststand. De oorspronkelijke elektrische buisradiatoren en vochtmeters worden behouden maar hebben geen functie meer.
3. Ventilatie gebeurt door middel van een grote woningbouw WTW. Deze wordt geplaatst boven de keuken tegen de muur naar de hoofdruimte. Een kanaal vanuit het rooster boven de twee deuren in de zuidgevel voorziet de WTW van verse lucht. Twee kanalen blazen via roosters lucht in de hoofdruimte. Een centraal afzuigpunt zuigt de ruimte vervolgens in het midden weer af. Afvoer van de gebruikte lucht gaat door de bestaande schoorsteen.
4. De twee toiletruimten worden afgezogen door op het licht geschakelde dakdoorvoer van Ubbink o.g.
5. De afzuigkap van de keuken wordt aangesloten op een nieuwe schoorsteen direct naast de te vervangen bestaande schoorsteen. Deze verandert het aanzicht vanaf de straat dus niet.
6. Op het dak wordt flexibele PV folie toegepast, de gesloten gevels worden voorzien van PV panelen met afbeelding.
7. Oorspronkelijk schakelmateriaal wordt behouden indien mogelijk, nieuw schakelmateriaal in de hoofdruimte en toiletruimten uitvoeren in bakeliet. In de hoofdruimte worden ook vloerpotten gebruikt. Inspectiemoment met aannemer, directie en inspecteur voorafgaand aan het slopen. Vochtmeters, buisradiatoren en thermosstaten worden behouden als ornament.
8. Lichtpunten op de plafonds dienen behouden te blijven voor hergebruik.
9. Onder de betonvloer is origineel leidingwerk aanwezig. Er dient onderzocht te worden of dit behouden kan blijven, waarbij behoud en gebruik de voorkeur heeft, als dat niet kan behoud naast nieuwe leidingen, en pas als daardoor bijvoorbeeld nieuwe gaten in het beton geboord moeten worden is verwijderen een optie. Het gaat hier over behoud van origineel materiaal. Inspectiemoment met aannemer, directie en inspecteur voorafgaand aan het slopen.

Voor verdere informatie over de installatie- en duurzaamheidsmaatregelen wordt verwezen naar het onderzoek van Bureau Wieringa.